

DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICA

SISTENS
QUAEDAM CIRCA

CONFIDENTIAM MEDICINAE

QUAM
CONSENSU ET AUCTORITATE
MAGNIFICI DOMINI
PRAESIDIS ET DIRECTORIS
SPECTABILIS AC PERILLUSTRIS
DOMINI DEGANI

CLARISSIMORUM DD. PROFESSORUM

DOCTORIS MEDICINAE LAUREA

RITE OBTINENDA

IN ALMA AC CELEBERRIMA REGIA SCIENT. UNIVERSITATE
HUNGARICA PUBLICA ERUDITORUM DISQUISITIONI

SUBMITTIT

GABRIEL ROZGONYI

DE EADEM.

Theses adnexae defendentur in Palatio Universitatis Maiori.
die 2. Novembris 1833.

PESTINI,
TYPIS JOSEPHI BEIMEL.

TÖR E D É K

A Z

ORVOSI HITELRŐL.

ÉRTEKEZÉS

MELLYET

A' TEK. ORVOSI KAR ENGEDELMÉVEL

ORVOS DOCTORRÁ LÉTEKOR

KÖZRE BOGSÁTOTT

ROZGONI ROZGONYI GÁBOR.

P E S T E N,

ESZTERGAMI K. BEIMBL JÓSEF BETŰIVEL.

1833.

Die Urtheile der Menschen sind so verschieden, als ihre
Uhren, und doch glaubt jeder der Seinigen.

Pope.

NS. és VITÉZLŐ

CSORBA ANDRÁS

URNAK,

BARÁTJÁNAK

A^o Szerző.

§. 1.

Minden ember, tárgya lévén az orvosi tudomány-
nak: ugyan azért az orvosi tudomány minden embert
leginkább érdeklő tárgy. Innen természetesen az kö-
vetkezik, hogy az orvosi tudományt a' legnagyobb bí-
rálat alá vessék. De egy oly tudományt, mint az or-
vosi; mellynek oly nagy a' határa, melly majd csak-
nem minden emberi tudományból épül, gyarapodik;
melly az egész természetet vizsgálódásai tárgyává vá-
lasztá, nem minden ember ítélheti meg. — Az orvosi
tudományt egyedül az ítélheti meg, ki annak minden
ágazatiban jártos. Ugyan azért, úgy gondolom, hogy
nem orvosimat épen meg nem bántom, ha arra figyel-
meztetem, hogy ők az orvosi tudományt meg nem ítél-
hetik. Mert, ámbár tökéletesen megvagyok a' felől
győződve, hogy Shakespeart, Newtont, Schillert, Vol-
tairt 's a' t. meglehet itélni 's bírálni a' nélkül, hogy
Newtonok, Shillerek, 's Voltairok legyünk: mind-
azonáltal még is igaz és csalhatlan azon állítás,
mellynél fogva az orvosi tudományt csak az orvos ítél-
heti meg. Mert az orvosi tudomány igazságai észrevé-
teleken 's tapasztaláson alapúlnak, melly igazságokat
a priori speculatiók által kikutatni nem lehet, itt
nincs helye a' speculationnak; nincs a' phantasiának,
magának kell az embernek látni, hallani, érzeni, íz-
elni, és szagolni, elkerülhetetlen szükség észrevéte-

leket tenni, 's tapasztalni, az az: orvosnak kell lenni, ha az orvosi tudományról okosan, 's alaposan akarunk szólni. Egy költeményt, 's egy szónoki beszédet meglehet ugyan itélni a' nélkül, hogy valaki költő, vagy szónok legyen: de egy harmadnapos félbehagyó hideglelésben megítélni tudni, hogy valjon a' sárga vagy barna Chinát, főzelék, por, vagy kivonat formában kellessék-e használni? minő mennyiségben, micsoda időközben lehessen azzal élni? vagy talán épen nem szabad azt használni? annak megítélésére elkerülhetlen megkivántatik az orvosi tudománnyal való bővebb esméretség, 's abban való jártosság. Egy szóval, a' ki ezt megakarja itélni, szükség — hogy orvos legyen.

A' nagy természet lévén tárgya az orvosi tudománynak, nem alkalmaztatja magát semmi rendszerhez, 's így senki bírálására nem szorúl, annál kevesebbé a' nemorvoséra. Minden előforduló beteges állapot mind annyi új betegség. Még egy betegség sem volt ugyan az a' másikkal, csak hasonlatosság volt közöttök. A' mi tehát, ma kétséget nem szenvedő igazságnak látszik, az holnap a' természet munkálódásai által egészen más idomba öntődbetik, és így kivételt kíván. Illyen esetben megkivántatik, hogy a' természet folyására, 's kicsapongásaira minden figyelmünket fordítsuk, mások számtalan tapasztalásait használjuk, magunk pedig tapasztaljunk, és a' ki ezeket végbe viszi — az Orvos.

A' tapasztalás azt tanítja, hogy a' gyuladásos betegségekben hasznos az érvágás; és még-is hány kivételt nem kíván ezen tanítás az individualitás által. Most már, hogy ha az érvágást elmulasztja az orvos azt tiltó bizonyos okoknál fogva, a' betegség pedig

öregbül; a' nemorvos esküvel is bizonyítja, hogy minden bajnak csupán az elmulasztott érvágás az oka, meg nem gondolván azt, hogy az orvosi tudományban mathematicai evidentianak nincs helye. Az igazság itt külömbfélén öltözik, gyakorta igen sűrű fátyolba burkózva áll előttünk.

Illy tulajdonánál fogva az orvosi tudománynak, könnyen elgondolhatni, hogy milly nehéz abba hasznos esméretekhez jutni, 's innen következik az is, hogy még az igen mívelt nemorvosok is bal ítéletet hoznak az orvosi tudomány felől.

Ennél fogva tehát a' nemorvosoknak' vagy egészen le kellene mondani a' bírálásról, midőn az orvosi dolgok forognak fenn, vagy legalább kimélve kellene bánniok. De minthogy majd csak nem lehetetlen, hogy a' felől halgasson az ember, a' mihez keveset, vagy épen semmit sem ért, legalább a' míveltebb nemorvosok iparkodnának alaposabb esméretekert szerezni az orvosi tudomány felől annak megítélésére, 's ezen gyakorta elő forduló kérdés megfejtésére: nyerhetett e' már az orvosi tudomány annyi hitelt, 's bizodalmat, hogy egészségünket, életünk legbecsesebb kincsét reá bizhassuk?

§. 2.

Minekelőtte ezen kérdésre megfeleljek, szükségesnek látom megemlíteni a' nemorvosok azon hibás véleményüket az orvosi tudomány felől, mellynél fogva ők attól csudákat várnak, sőt kívánnak is, és így iránta elégedetlenekké, 's igazságtalanokká lesznek.

Már ős időtől fogva azon kegyetlen csapás érte az orvosi tudományt, hogy őt mindég fényesebb, 's ragyogóbb köntösbe látták öltözve lenni, mintsem

valóban lehetet. Mert mind e' mai napig nem úgy tekintették azt, mint az emberi tudományoknak ágát, hanem mint a' felsőbb hatalmak jóltéví ságallását és az orvost, mint valami búbájost csudálták, 's majd csak nem imádták.

Gyérén, és csak egyes föld gyermekinek jelent meg az orvosi tudomány a' maga valóságos mivoltában; mert az emberi nemzet nagyobb része búbájós köntösben látta azt a' phanatizmus és babonaságtól kísértetve; a' megigézett Lajcus nem bátorkodott az orvosi tudományba pillantani, hanem róla gondolkodni sem akarván, azt család haszonkeresőknek engedézsakmányúl. —

A' pogányság papjai egyszer'smind orvosok is voltak; Istenek, Varázslók, Daemonok, Hitegetők, Jóslók, és Sybillák gyakorlották az orvosi tudományt a' legrégebb időkben; a' betegek bizonyos templomokba vitettek, mert a' betegség Isteni látogatás, 's büntetés volt; a' gyógyítás, jele a' megbántott Istenség megengesztelhetőségének, maga a' meggyógyulás pedig ugyan azon Istenség megengesztelésének. Sőt még a' leghíresebb orvosai is az őskornak csak úgy nyehették-meg a' nép bizodalját, és csak úgy gyógyíthattak jó következéssel, ha tudományjokat Isteninek, gyógy-szereiket pedig természet kelettiknek vallották.

Ha bár egyes nagy emberek, úgymint: Hyppokrates, Democritus, Plato, Galenus, 's a' t. valamenyi fényt löveltek is a' babonás 's homályos világra; 's bár egész társaságok és tudós férfiakból álló iskolai szervezetek dolgoztak legyen is azon, hogy meggyőzzék a' világot az orvosi tudomány természetiségéről: mégis a' világ legnagyobb része béburkolt szemekkel való követője volt a' babonaságnak, 's azt

hitte, hogy az orvosi tudomány égi hatalmaktól sügallott bűbajosi mesterség. Még a' kereszténység jótévő elterjedése sem irhatta-ki ezen babonás véleményt, noha az emberi nemzet legtudósabb része, úgymint: a' szerzetesek és világi papok tették tulajdonokká az orvosi tudományt.

Végre egy kemény 's hosszas viadal után a' tudatlanság 's babonasággal, békőszöntött a' pallérozottabb nemzeteknél a' míveltség' rég óhajtott csillaga, azért a' következett századokban az orvosi tudomány is esméretesebbé lett, 's emberi tudománnyá változott; de azért azt képzelní, hogy az orvosi tudomány babonás köntösét egészen levetette légyen, még a' mai időkben is sok volna. Elhallgatom azon megrögzött agg véleményt, mellynél fogva, hej be sokan! azt hiszik: hogy hómi babonás sző-formák, amulettek, csuda italok legyenek, mellyek gyógyíthatnak, hanem csak azt említem, hogy még a' legmíveltebb része is a' nemorvosoknak igen zavart megfogással bír a' gyógyszerek erejéről, a' gyógyulás lefolyásáról, és így az egész orvosi tudomány mivoltáról.

Többnyire azon köz vélemény uralkodik a' gyógyszerek felől, hogy azokban valami titkos, elrejtett csuda-erő lakozik, melly bizonyos betegségekkel valami természetes ellenkezésben áll. Ezek szerint vannak bizonyos füvek, mellyek csupán és egyedül a' tüdősorvadás; mások, mellyek a' vízkórság ellen való 's a' t. 's magokban valami csudatévő erőt foglalnak. Ezen tüdősorvadás ellenes, vízkórságellenes szereket megesmérni, és a' tüdősorvadás, vízkórság ellen használni fő kötelessége az orvosnak, 's legfőbb célja az orvosi tudománynak, minthogy ezen csuda-szereknek a' vélek ellenségeskedő betegségekkel csak

ösze kell ütközni, és a' betegséget lerontják, 's gyökereitől kiirtják. — Boldog Isten! minő okoskodás; és ugyan ilyen, 's e'féle okoskodások születtek minden időben még a' leghiresebb orvosoknál; is azon tán toríthatlan iparkodást, mellynél fogva mindég általános ellenszereket (remedia absolute specifica) kerestek; tele vannak a' régi orvosi irások specificumokkal, mellyeket most méltán mint nevetségeseket, 's haszalanokat a' feledékenységnek ajánlunk.

Ezen minden rendet felbontó véleményjek a' nem-orvosoknak szüli gyakori megcsalásokat, midőn csalfa, 's ravasz hitegetők áldozatává lesznek. Elhagyják a' javokat akoró orvost, 's önnön, atyjokfiái, és barátjaik egészségeket, 's beteszes életüket minden meg gondolás nélkül kuruzsolókra bízják. Mert ki nem lehet agyokból azon megromlott képzetet üzni, mellynél fogva azt hiszik, hogy legyen valami füvecske, ita locska, vagy valami csuda lény, melly az ő betegségek ellen titkos, elrejtett, 's emberi ésszel meg nem fogható úton munkálódik. Az együgyű e'féle fondorságoknak hitelt ad, mert a' babona véle született; a' bölcsőbb ezeket magának mind a' sympathiából, magnetismusból, 's holmi elrejtett természeti erőből fejtegeti. Mind a' kettő zavarba vagon; mindenike kincset keres ott, a' hol nincs, elfelejtván a' természet és józan ész tanácsit.

Midőn egy tudósorvadásban sínlődöt több hónapig gyógyít valamelly orvos minden fogamat nélkül, a' beteg, megboszankodván az orvosra, egy fűszer árúshoz folyamodik, kinek híre messzre földre elhatalkos szere végett a' tudósorvadás ellen. Ezen különös választotja az égnek elküldi fűszereit a' legnagyobb vigyázat, 's mindenféle feltételek alatt, mel-

lyeknek főbbike mindég az, hogy a' gyógyszer senkinek se mutatódjék, ha azt akarják, hogy használjon. És imé, milly csuda! a' tüdősorvadásos meggyógyul! kigunyol minden orvost, és . . . egy két hét múlva Káront bérli ki vagy egy más betegség következtetésében, vagy, mivel nem követte a' néki kiszabott rendet, vagy, minthogy már itt volt az ideje, 's az Istentől kiszabott óra kerekét lefutotta! A' fűszer azért mindég híres, 's bizonyos ellen szer marad! — Egy bizonyos aszszonyság két év óta sínlődik nádrabeli hajában. A' távol föld, 's szomszéd-ság leghíresebb orvosai hijába fáradoznak, minden tudományok füstbe megy. — Most jelen meg egy ránczos pofájú mássa a' híres Servita essentiával. — Az első bevétel után a' beteget forró láz, gyötrelmek, 's rendkívüli fájdalmak támadják meg; ez Krisis! a' férj örvend; a' második dosis a' bajt még gonoszabbá teszi, és a' szorgos férj orvosért küld, a' ki szerényen minden csuda szer nélkül meg jelen, és a' minő szereket tudományja javasol, azokat alkalmaztatja. Most már, ha a' beteg meghal, mit mond az anyók? nem de azt: hogy az orvos okozta a' halált, mert az essentia már munkálódni kezdett, a' Krisis jelen volt, csak várni kellett volna. Ha pedig meggyógyul, mit mond akkor a' tudós aszszonyság? bizonyára nem egyebet: hanem hogy az essentia volt az élet megtartója! ha ő azt elébb a' betegnek nem adta volna, senmiféle orvos se segített volna rajta. Ennél fogva a' Servita essentia mindég általános, bizonyos, 's csalhatlan gyógyszer marad a' nédrabajai ellen. Egy gyógyszer többre becsültetik, ha fűszerárústól, vénaszszonytól, vagy más bűbajos alaktól veszi eredetét! Imé, melly nehéz az emberi észnek lerázni a' babonaság néma bilincseit!

§. 3.

Ámbár tisztábban, 's józanabban gondolkodik a' mai világ az orvosi tudományról; mintsem a' hajdan-
kor: mindazonáltal most sincs még egészen tisztában.
Még mindég valami rejtett, megfoghatlan különös erőt
keresnek a' nemorvosok az orvosi tudományban, melly
a' betegséget épen olly rejtett, 's megfoghatlan tit-
kos úton támadja-meg, 's üzze-ki az emberi testből.
A' dolog természetes folyása semmikép se férhet agyok-
ba! Ez ad okot a' felcsigázott követelésekre, 's elé-
gedetlenségre az orvosi tudomány iránt. Úrak! mond-
janak-le az e'féle követelésekről, 's bőven fogják ta-
pasztalni a' meglegedés édes érzését, 's mi is jobban
megleszünk az Úrakkal elégedve; mert minden termé-
szetesen történik a' természet keblébe, miért kívánunk
tehát csupán az orvosi tudománytól valami különöst,
's természet ellenit? Az orvosi tudományt csak gyar-
ló emberek gyakorolják, 's az is csak természetes
dolgokra hat. Az orvos nem bűbajos, a' hokusz
pokusz nem segíthet; csak a' józan ésszel mege-
gyező gyógy mód szerint lehet egészségünk vissza-
nyerését reménylenünk. Ne hidjék tehát, hogy legye-
nek olly fűszerecskék, mellyek belsejekben valami tit-
kos erő vagyon elrejtve csupán a' tüdő-sorvadás, víz-
kórság, köszvény, 's aranyér, 's több e'félék ellen,
mert e' szerint hányféle betegség, annyiféle átalányos
ellen szernek kellene lenni; az csupán a' Sz. Vit tán-
cza, ez még a' bűja dög ellen 's a' t. ilyen gyógy-
szerek a' természet kebelében nincsenek, csak kicsa-
pongó képzeletünk szüleményjei azok. Mert semmifé-
le szer se támodja-meg a' betegséget közvetlen, 's
nem jó vele érintésbe. Maga az élet, az életerő, a' ter-
mészet az, a' mi a' gyógyítás munkáját véghez viszi,

az orvos csak felvigyázója, igazgatója a' természetnek. Midőn az emberi testben valami betegség fejlődik-ki, azonnal elkezdődik a' csata a' betegség és életerő között, melly szünet nélkül iparkodik új ellenségét meggyőzni. Hol az életerő elvagyon lankadva, vagy egészen tehetetlen, 's e' szerint a' betegség ellen magát nem szegezheti, ott a' tudomány keveset, vagy semmit se tehet, és a' beteg minden könyörülés nélkül halál' áldozatja! A' gyógyulás tehát mindég a' természet közvetlen munkája, a' gyógyszer pedig eszközöleg dolgozik. A' gyógyszerek közvetlen hatnak a' természetre, úgy osztán a' természet a' betegségre, 's így történik a' gyógyulás. De a' természet csak természetesen munkálódhatik az ő örökös, 's változhatlan útját folytatván, lassan és csak lépcsőnként halad, 's ezen menetelében semmi arcanum által se tántorítható. És még is valami különöst, természet ellenit kívánnak a' nemorvosok az orvosi tudománytól! Mintha a' betegséget valami specificum által egyszerre öszve lehetne zúzni, holott még a' természet is, a' legbölcsebb orvos, sok változások és munkálódások után térítheti meg az egészséget.

Ki a' gyomrát megterhelte, annak hányni kell, ha azt akarja, hogy a' betegség okától megmenekedvén, egészségét vissza nyerje. Midőn valaki vízkórságba szenved, hiába adunk olyan szereket, melyek közvetlen az öszve gyúlt savós folyadékra hatnának 's annak kiürültét okoznák, mert ilyenek nincsenek, idegek, vér és szívó edények támadnak meg általok; ezekben kell a' megbomlott rendet helyre állítani; és az egész organismust úgy kormányozni, hogy az életerő tehetősége helyre állván, általa az öszve gyülekezett savós folyadék elenyésszen. Gyak-

ra a' vízkórságnak oka az igen felmagasztalt élet-erő, 's a' test bő táplálása, és az ennek meg nem felelő enyészet. Ilyen esetben mérsékelni, elvenni, 's gyengíteni kell; gyakran ellenkező okai vannak a' vízkórságnak: szűk táplálás, lankadság; 's gyengeség. Ilyenkor tápláló, izgató, 's erősítő szerek, hasznosak. Ezekből tehát kitetszik, hogy majd mérsékelni, majd gyengíteni, majd ingerleni, majd pedig erősíteni kell a' vízkórság gyógyításánál. Ugyan egy nemű mérséklő, gyengítő, ingerlő, 's erősítő szerek használhatók az ideges láz, arany ér, Sz. Vít tánca 's több betegségek ellen, ha okaik ugyan azok.

Noha nem tagadhatom, hogy legyenek olyan szerek is, mellyek ebben vagy amabban a' betegségben, 's e' szerint a' vízkórságban is valami különös erőt mutatnak: de azt még sem engedhetem meg, hogy olyanok legyenek, mellyek a' savós folyadék kiürültét közvetetlen izzadás, vagy vízellet által okoznak, vagy azt épen kiszarítják. Ugyan így yagyon száz meg száz más betegségekkel is; mind a' természet gyógyítja meg őket, semmiképen se lehet azokat az emberi testből bűbájosan, vagy valami essentia által elidézni.

§. 4.

Ha a' nemorvosok részre hajlás nélkül való, 's igazságos bírák akarnak lenni az orvosi tudomány megítélésében, elkerülhetlen szükség nékik ezen szent igazsággal esmeretségbe lenni, melly így szól: Nem az orvos, hanem a' természet gyógyít. Ez kétséget nem szenvedő igazság, 's az egész orvosi tudománynak talp köve, melly nélkül az fenn nem állhat, 's nem lehet néki valóságos becse. A' beteg-

nek maga magát kell meggyógyítani; az orvos csak felvigyázója, 's szolgája a' természetnek, és mint gyámolója a' betegnek, úgy jelenik meg. Valójában azt súgja nékem az én szívem, hogy kevesen találatnak a' nemorvosok között, a' kiknek meljét ezen igazság nem töltené bé; de kevesen akarják azt ragyogó fényében látni, 's a' betegség gyászos kimenténél azt az orvos megkéméllésére használni. A' teher súlja mindég az orvos vállait nyomja; a' beteg természete alig vétetik tekintetbe, vagy egészen feloldoztatik.

Már felebb említém, hogy azon perczen, midőn a' betegség kezdődik, ugyan akkor az ellent álló élet-erő is felüdül szunyadtából, és a' betegség haladását gátolni ügyekszik. Tehát azon perczen, melyben a' betegség ki üt, kezdődik egyszer'smind a' gyógyítás munkája is. Mert lakik az emberben egy ór, egy védő 's gyógyító erő, melly az embert az élet zajló tengerén a' hajó töréstől oltalmazza, 's a' habokkal küzdőket pedig biztos partra vezérelni törekszik; egy életadó erő mondom, mellyet kétség kívül a' bölcs teremő legnagyobb ajándékának nevezhetünk. A' csecsemős akarátja ellen is anyjának jóltévő 's tápláló emlőire borul. Az oktalan állatok szinte, mint az ember is, riadva kerülnek az élet veszedelmeit; bécsukódnak a' szemek az azoknak irányzott testek előtt; meghökkenünk, 's hátrálunk az ellenünk szegezett szúrás, 's nekünk irányzott vágás előtt. Az éhes semmit se óhajt annyira, mint az eledelt; a' szomjas kióti nyelvét az enyhítő ital után; a' fáradt pihenni kíván; a' nyugodtnak kedves a' mozgás 's a' t. Nem mind annyi bizonyosságai e' ezen tünetek az emberi testben lakozó, 's munkálódó erőnek, melly szünet nélkül egészségünk fenntartására törekszik?

Tagadhatjuk e' tehát hasonló ügyekezését a' természetnek beteges állapotunkban, mellynél fogva győzedelmet akar aratni az ellene harczoló betegség viaskodásába? A' sebesítés után gyúladás támad az öszveferrás egyetlen egy eszköze; a' hideglelős szomjazik 's hideg ital által ojtja forrósága hevét; ki a' gyomrát megterhelte, undorodik az étel és italtól, és vagy felül vagy alul történik a' kiürítés, 's e' szerint megmenti magát nem csak a' betegséget okozó ellenségtől, hanem a' betegségtől is. Így sok beteg savanyús, fűszeres, 's zöldségből álló étkeket óhajt. — Nem mind annyi bizonyosságai e' ezek a' gyógyításban fáradozó természet erejének? Midőn szemünkbe valami idegen test esik, könnyek zápora ered, hogy azt kimossa; ki nem tudja tovább, hogy gyakorta minden gyógyszer nélkül izzadunk, vérzünk, többet vizellünk, vagy holmi bőr kiütések támadnak testünkön, 's általok betegségünk kisebbszik, 's elenyészik. Egy szóval száz meg száz félekép távoztatja el a' természet tőlünk a' betegséget az orvosnak álmélkodására, és a' beteg könnyülésére. De hogy is gyógyulhatna meg máskép annyi meg annyi ezer beteg, a' kik minden orvosi segedelem nélkül nyomják beteg ágyokat? vagy tudatlan, 's kontár orvosra bízták életüket; vagy a' kik, nem tekintvén súlyos bajaikat, rendetlen élet módot követnek. A' ki a' természet gyógyító ereje felől kételkedne, annak azt kellene megengedni, hogy minden ember, ha megbetegszik, 's gyógy szerit nem használ, halál martalékja leszen, holott a' tapasztalás ellenkezőt bizonyít, mert sokszor a' természet meggyőzi nem csak a' betegséget, hanem még az orvos tudatlanságát is.

De ha ez úgy vagyon, méltán kérhetőné valaki: Mi szükség tehát az orvosi tudományra? Igen, ha az

ember úgy élne, mint a' természet kívánja, t. i. ha bölcs, józan, munkás, 's együgyű élet módot követne, ha többet nem óhajtana, nem is használna, mint a' mennyit a' természet kíván, 's által nem hágná a' szükségek határait, alig ha szüksége volna az orvosi tudományra, 's életét az agg vénségig ép, és egészséges testel gyönyörűséggel telve tölthetné. De azon életmód mellett, mellyet az emberi nemzet nagyobb része követ, 's azon bajok közt, mellyek őt fogantatása perczétől fogva körül vévén, egész a' sírig kísérik; a' midőn t. i. még születése előtt szülői vétkei átokká válnak, melly őtet érendi, 's jövődő nyavalgó élete ágyát megveti; a' midőn születésekor búbája gyávasága, az emlőit megtagadó anya kegyetlensége, 's dajkája' restsége sanyargó életét túrhetlenné teszik; a' midőn mint nevendéket a' rossz nevelés; mint ifjat a' kora és mérséketlen búbája élet megnyomorítják; a' midőn mint férjlit az ön nehézségű gondok terhe nyomja; a' midőn a' romlott levegő, 's eledelek, számtalan ragadványok, a' hegye élet, vagy a' mértéketlen munka mind annyi felfegyverkezett ellenségeivé válnak az ember egészségének; midőn a' képzelődés határtalansága elragadja, 's lelki háborgásai megtámadják; midőn az emberi nemzet nagyobb része idejét nem esztendejiről, hanem betegségei mennyiségéről számlálja; midőn az életerő annyi ellenséget meggyőzni nem bír, ilyen helyzetben 's környűlmények közt vajmi bizonytalan az ember egészsége, 's igen nagy szüksége vagyon az orvosi tudományra. Minthogy tehát az életerő ennyi ellenségnek rohanó tüzet, a' nélkül, hogy ne emésztődjön, ki nem állhatja, természetesen a' következik, hogy az ember szükségében 's nyomorúságában valami idegen lényhez folyamodjon, és ezen ön-

kényes máshoz való folyamodás az, a' mi az orvosi tudományt szükségessé teszi, és a' minek az orvosi tudomány létét köszönheti. A' természet ereje az orvosi tudománnyal ellenkező helyheztesben vagyon. Minél gyengébb a' természet ereje: annál szükségesebb az orvosi tudomány. De, ha bár gyakran reá szorul is a' természet az orvosi tudományra: abból még sem következik, hogy a' mesterség gyógyítja-meg a' betegséget; mert a' gyógyítás mindég a' természet munkája marad a' tudománytól vezéreltetve, és segítetve. A' természet munkája által történik közvetlen a' kritikus izzadás, szék letétel, vízellés vagy vérfolyás. — A' tudomány ezen tüneteket csak eszközöleg okozza, segédkép hatván a' természetre. Már, most tehát, ha az igaz, hogy a' természet gyógyít, a' tudomány pedig csak mint segédje a' természetnek, úgy munkálódik, kitetszik: hogy a' beteg ágyánál mindég két orvos vagyon; t. i. a' fő orvos (a' természet) és az orvosi segéd a' (tudomány.) Kevesen találtnak, a' kik ezen igazság szentségét ne látnák, ha bár nem akarják is mindenkor látni. Midőn tehát valamelly beteg felgyógyul, méltán mondhatják a' nemorvosok, hogy nem csupán az orvos segített rajta, hanem a' természet is munkálódott. De ellenben, midőn az orvosnak minden kitelhető szorgalma, vigyázata, 's tudománya mellett is elhal a' beteg, akkor sem kellene csupán az orvost vádolniok, hanem a' természetet, az életerőt is tekintetben venniük.

Hogy ha tehát részrehajlás nélkül akarjuk a' dolgot megfontolni; hogy az orvos ugyan a' gyógyítást elősegítheti; de közvetlen semmi esetre sem eszközölheti; hogy ő a' természet erejét ugyan előmozdíthatja, de azt semmikép se pótolhatja; úgy bizo-

nyára kiméllőbb bírálói leszünk az orvosi tudomány-
nak, és a' betegség minden kedvetlen kimenetelét
nem fogjuk az orvosi tudomány tökéletlenségének tu-
lajdonítani.

§. 5.

Midőn a' nemorvosok azt akarják megmutatni,
hogy az orvosi tudomány hitelt nem érdemel, 's ben-
ne semmi bizodalunk se lehet: akkor mindég a'
kedvetlen kimenetelét hozzák-fel a' gyógyítás alatt
volt betegségeknek. Ha szerencsés a' gyógyítás, úgy
az orvos tudományját nem győzik elég czikornyásan
leírni, akkor az orvost egész az egekig magasztalják.
De hej! ha ellenkező történik, annak becsületét egé-
szén a' sárba tapodják, kígyót békát kiabálnak nem
csak az orvos, hanem az orvosi tudomány ellen is,
akkor az orvos nem tud semmit, mint a' vak, csak
tapogat, és így kiáltanak-fel: Hej be hátra vagon
még az orvosi tudomány!

Minek előtte halálos ítéletjeket kimondják a' nem-
orvosok az orvosi tudomány ellen, azt kellene nékik
tudni, 's meggondolni, hogy számtalan okai lehetnek
a' betegség rossz kimenetelének, melly okoknak ártal-
mas befolyásokat sem a' természetnek, sem pedig az
emberi szorgalom 's tudománynak nem lehet eltávozt-
tatni, ilyenek a' főbbek:

a) Valamelly betegségnek ártalmas
rossz természete. Vannak t. i. olly nyakas be-
tegségek, mellyek természetekre, 's helyekre nézve
minden orvosi tudományt, és szorgalmat kijátszanak.
Legjelesebb példája ennek a' tüdősorvadás, t. i. a'
tüdő gyenyedése 's evesedése; a' tüdőköpő finom, sziva-
csos alkatásuk, 's szünet nélkül való mozgásuk; a'

számtalan véredények jelenléte, 's a' levegőnek szabad behatása mind olyan környülmények, mellyek a' sebészség és orvosi tudomány elvei szerint megfosztanak bennünket azon reménytől, mellynél fogva a' gyógyulás megtörténhessen. Ilyen betegségeknek a' jelenléte azon adókhöz számlálható, mellyeket az emberi nemzet a' természetnek lefizetni köteles.

b) A' betegségek okai. Nézzük végig a' betegségek okainak seregét, úgy bizonyára sokat engedünk követeléseinkből az orvosi tudomány iránt, minthogy kelletlen is meg kell esmernünk, hogy az orvosi tudománynak sok nyakas, és hatalmas ellenséggel kell harczolni. Már eredete előtt várakozik az emberre a' betegség, és fogantatásának percze, betegségének csirája is, mivel mirigy dagonatba, köszvénybe, bája dögbe sánlódo' szülők ezen betegségek magvát elvetik, melly magzatjaikban kicsirádzik. Alig fogantatik meg az ember, midőn a' helyett, hogy az anya méhében egy ép 's egészséges test készüljön, számtalan ártalmas befolyások által az nyomorékká tétetik. De ha megkimélték is a' terhesség és szülés veszedelmei, ha szerencsésen elkerülte is a' baba tudatlansága által okozható bajokat, akkor a' kegyetlen anya rugja-el tápláló emlőitől, vagy önnön nyavalyáit önti belé megfertőztetett tejével. A' dajka tudatlansága, 's boszúsága; czéliránytalan táplálás, megromlott szobai levegő, mértéketlen meleg vagy hideg, elkényesztés, az öldöklő pólyázás, 's a' t: szülik a' gyermekkor betegségeit. A' rossz nevelés, lelki és testi tehetségek megerőltetése, rossz erkölcs, különböző kicsapongások sokféle betegségekkel kellemetlenítik az ifjúkor virágzó tavaszát; a' férjfiúikorba pedig meghanyatlik az egészség, az életmódos, és hivatalbeli

gondok teshei alatt, míg végre a' nemző részek mértéketlen gyakorlása, a' szeszes italok mértéketlen használása, megzabolázhatlan szenvedélyek, szomorú lelki indulatok, sikertelen remények 's a' t. súlyja alatt öszve nem roskad az emberi test. Tagadhatlan az, hogy az emberek együtt lakása nagy társaságokban a' megromlott levegő, por, rossz lakhelyek, a' szegények szükségai, 's a' gazdagok pazérló bősege, különbözőféle mesterségek, művészetek, 's foglalatosságok mind annyi forrási a' betegségeknek. Ki nem tudja, hogy a' nagy urak gyomor gyengeségben, szédülésben, 's görcsökben, a' katonák podagrában, a' tudósok béldugulásokban, 's aranyérben, a' buják szárazságban, a' részegesek emésztő tehetlenségben, 's ideges hajokban, a' kőfaragók tüdősorvadásban, az aranyozók reszketésben, a' fazekasok, festők, 's mind azok, kik az ólom készetményeivel dolgoznak, ideges hasfájásban (colica pictorum) az öregek száradásban (matosmus senilis) szenvednek? Ezen megrögzött számos ellenségei az emberi testen okozzák azt, hogy általában az életerő nagyon el lévén gyengítve, nem lehet minden betegséget meggyógyítani.

c) A' betegségre való hajlandóság. Hogy ez igen el vagon terjedve az emberi nemzet között, kitünik a' mondottakból. És mennél nagyobb a' hajlandóság valamely betegségre: annál hajlandóbb a' betegség erre vagy amarra a' szomorú kimenetelre, melyet semmi emberi tudomány se hátráltathat-meg, mivel az, az emberi testben mély gyökeret vert, melyből mindenféle baj csirázik. Például szolgálhatnak a' szerencsétlen hajlandóságok a' tüdő-sorvadásra, köszvényre, gutaütésre, elmebeli zavarokra 's a' t.

d) A' temperamentum és test alkat. Ezek mintegy meghatározói minden egyes ember életének. Már pedig, hogy a' temperamentumtól és test alkattól sokat függ a' betegség nagysága, természete, és jó vagy rossz kimenetele, valjon ki tagadhatja? [E' szerint az igen ingerelhető temperamentum a' forró láznál gyakorta nagyon veszedelmes lesz, mivel annak általmenetelét ideges lázra gyéren lehet meggátolni. Mi lehet tehát ilyen esetben az orvostól józanon kívánni? Azt talán, hogy az élet műszereit egészen másképp alkossa?

e) A' lelki háborgások. Alig szükség ezeknek az emberi egészségre való ártalmas befolyásokat megemlíteni. Ezek a' legfájdalmasabb ellenségei az ember egészségének. Ki nem tudja p. o. hogy a nagy harag, ijedség 's a' t. szörnyű halált okozhatnak.

f) Az időjárás. A' lélekzetvétel, vérkör, táplálás, egyszóval az egész élet nagy változást szenved a' változó időjárás által, 's fogékonyság és hajlandóság ered bizonyos betegségekre, 's azoknak bizonyos kimenetelekre. Könnyű ezen igazságot megismerni annak, ki a' világosság, hévmértéklet, a' levegő száraz vagy nedves állapotjának, a' szeleknek; electricitásnak, érczi és állati magnetismusnak, 's a' t. befolyását nem csak az állati, hanem a' tenyésztő életre is, esméri. Hát az elementumokkal harczoljon-e, az orvos, ha a' beteget meg akarja gyógyítani? midőnt. i. rossz indulatú hurutok, szagztatások, különféle láz, gyuladások, öldöklő ragadványok, 's járványok uralkodnak csupán csak a' változó időjárásnál fogva.

g) Az orvos megválasztása — az emberi tökéletlenségnek rezultátuma, mellynél fogva

egy orvos se hasonló a' másikhöz, a' mi pedig a' betegre nézve igen fontos dolog, minthogy az orvos úgy jelen-meg, mint határvető a' halál és élet között. A' rossz kiemetele valamelly betegségnek, a' mi gyakorta az orvos választásának következtetése, nem kisebbítheti-meg az orvosi tudomány értékét, 's annak hitelét semmiképen se fertőztetheti-meg. Mert csak ugyan igaz az, hogy vannak az orvosok között is nemorvosok; de azt se lehet tagadni, hogy nem kevesen kontr orvosra bízzák magokat. Némellyek azt zsugoriságból, mások könnyelműségből cselekszik, még mások pedig, minthogy az e'féle emberekben többet bíznak.

h) Más betegek az által hátráltatják gyógyulásokat, minthogy későn folyamodnak orvosi segedelemhez. Gyakran órától, vagy is inkább egy szempillantástól függ az élet és halál — mulaszt-d el ezt, és nincs többé, ki rajtad segítsen, 's így minekelőtte orvos hivattatnék, minden kuruzsoló 's vén asszony tudakossága kimerítették, minden csuda és háziszser megpróbáltatik, és a' beteg egy feneketlen mélységbe sujtatik.

i) Az orvoshoz és tudományjához való bizodalmatlanság, undor minden gyógyszer bévétele iránt, tudatlanság, önkény, engedetlenség szokták igen gyakorta okozni a' beteg veszedelmét.

k) Végre el nem halgathatom azon szükséges elrendeléseket, mellyeknek hiányánál fogva a' beteg gyámolatlan marad, mellyekre pedig több gondunknak kellene lenni, mivel a' helyes gondviselés nélkül sok orvos iparkodása, szorgalma, és számtalan betegnek egészsége vissza térése megsemmisítettik.

Hány egyéb környülményeket nem lehetne még előszámolni, mellyek, függetlenek lévén az orvos iparkodásaitól, határozó befolyások vagyon a' betegség-re. De úgy vélem, elegendők voltak ezek annak megmutatására, hogy milly igazságtalan dolog legyen következtetést hozni az orvosi tudomány iránt való bizodalmatlanságra a' betegség rossz kimeneteléről, 's milly igazságtalanok legyenek tehát azok, kik a' betegség rossz kimenetelénél fogva azzal vádolják az orvosi tudományt, hogy hitelt 's bizodalmat nem érdemel.

§. 6.

Gyakran azzal vádolják az orvosi tudományt, hogy elvei minden időben sokféle változásokat szenvedtek, 's így tehát egyenletlenek, és hamisak, 's hitelt nem érdemlők. Igaz ugyan, ha végig tekintjük az orvosi tudomány történetét, hogy találunk olly elvekre, mellyekből ugyan azon egy tárgyra egymással egészen ellenkező tanítások háromlottak. De hiszen, melly tudomány dicsekedhet azzal, hogy elvei változatlanok maradtak? Magában a' Mathesisban is találunk hiányokra, és kétségekre. Hogy az orvosi tudomány sok változásokat szenvedett, és még fog szenvedni, csak annak a' bizonyysága, hogy az orvosi tudomány legnehezebb foglalatossága az emberi észnek, és hogy gyarló emberektől miveltetik. Csak a' mindenható akarhat, és megvagyon. Az emberi elme csak sok fáradság és harc után bontakozhat ki homályjából; és mennél nagyobb tüzet kell nékie kiálni a' tudatlansággal való viadalban: annál fényesebb 's dicsőségesebb győzedelme is. És valóban ezen változások által feledeződtek-fel olly igaz elvek, mellyek az előtt hamisaknak tartattak. Ugyan azért, minden okos válto-

zást meglehetősen engedni az orvosi tudományban, sőt gyakran ohajtani is lehet, mert az végre igazsággal bőven fűzet.

De még egy ellenvetések vagyon a' nemorvosoknak az orvosi tudomány hitele ellen, t. i. ők azt mondják, hogy különbféle orvosok különbféle gyógyszerert használnak ugyan azon egy betegségben, bizonyos jeléül annak, hogy valamint egyenetlenek a' czélirányos gyógyszerek megválasztásában: szinte úgy tudományjok is hiteltelen. Erre röviden csak ezt lehet felelni:

1) Hogy a' természet különbféle után eszközli a' gyógyulást, s így tehát szabad választása vagyon az orvosnak ezt, vagy amazt az útát követni. Így egy kis érvágás, vagy egy erősebb hashajtó szer egyenlő foganatnak lehetnek, azért ugyan azon egy betegségben hiba nélkül feleserélthetők.

2) Gyógyszereink mennyisége olly jeles, hogy valóban nehéz közülök választani. Mert noha soknak más neve, külsejére és belső természetére nézve is egymástól különböző: fő hathatóságára nézve még is megegyező, ugyan azért egy orvos ezt, másik pedig amazt választja sikerrel, midőn a' nemorvos azt véli, hogy egymással egészen ellenkező gyógyszerek adódnak. —

§. 7.

Mind ezek így lévén, méltán kérdezhetni: hogy nyerhetett e' az orvosi tudomány annyi hitelt, hogy egészségünket bátran reá bízassuk? Az orvosi tudomány első zsengeje észrevételeken alapul, mellyek tapasztalássá válván, abból a' természet közönséges törvényei kutattak ki, mellyekből végre az orvosi

tudomány fő elveik kivonattak, hogy azokon rendszeresen épülhessen. Hogy ha pedig észrevételeknek tapasztalásnak, és az abból kivont tudománynak hitelt adunk: úgy az orvosi tudomány is megérdemli azt, ha az észrevételek hitelesek, a' tapasztalás való, és az okoskodások helyesek valának.

Hogy pedig, jöllehet az orvosok száma napról napra nevedik, a' halál pedig még sem ritkul: az által sem igazsága, se pedig hitele 's értéke felől nem kételkedhetünk az orvosi tudománynak. Mert nem azért hal meg sok beteg, mivel sok az orvos, hanem inkább azért van sok orvos, mivel sok a' beteg, és így számos a' halál. De különben is, ugyan hány orvos ugyan az, -ha nevét elveszszük? vagy hány beteg folyamodik valódi, értelmes, és tudományos orvoshoz? 's hányan nem lesznek kontár orvosok áldozatai? kiknek mézzel mázolt sok idétlen csevegéseik halóba kerítik a' szegény beteget, ki, minthogy a' dolgot nem érti, hitelt ad szavoknak, holott egy szó se volt tudományos, 's alapos. Számtalanok vagy tudatlanságból, vagy könnyelműségből megvetve az éptan javallatit, tulajdon vétkek miatt egy betegségből a' másikk.: buk-
nak, és noha hétszer bajoktól a' tudomány által megszabadultak, a' nyolczadik betegség terhei alatt össze-
roskadnak, 's elhalnak.

Más kérdés az, ha valjon egészségünket, azon orvosi tudományra bátran reá bízhatjuk-e', mellynek elvei az érzekek, értelem, és józan ész határin túl hatva, alapulnak? ezen kérdésnek a' megfejtését sűrű homály feldi. E' szerint, mind addig, míg ezen kérdés fejtetlen marad, ezen tudományra sem az orvos a' beteget, sem pedig a' beteg egészségét nem bízhatja. Azért a' józan ész azt tanácsolja, hogy addig

azon orvosi tudományhoz folyamadjunk, 's abban bízunk, melly a' józan ész szüleményje. Ez azon tudomány, mellynek az emberi nemzet halával tartozik, mert valóban olly nagyok annak érdemei, hogy azokat gyenge, 's kezdő tollam le nem írhatja. Elég legyen tehát csak azt említenem, hogy számtalannak tartám meg életét az éptan elvein épült élet rendtartás, ezereket rántott-ki a' halál torkából a' pestis által úzó-be vettek közül, a' helyes orvosi elrendelés, és ki tagadhatja, hogy ezerek, kik már a' sír szélén állottak, és kiken sem a' természet maga, sem pedig valami véletlen eset nem segített volna, életek megtartását, 's egészségek vissza térését csupán csak a' józan észben épült orvosi tudománynak köszönhetik? továbbá, ha tekintetbe vesszük azon időt, miolta a' buja dögöt gyógyítani tudjuk, úgy valóban örömezés föltheti-bé iránta reménnyel telt keblünket, 's az észrevételeken, tapasztaláson, és az ebből kivont tudományos elveken épült orvosi tudománynak halás könnyek záporával áldozhatunk, benne bízhatunk, 's iránta a' legnagyobb tisztelettel viseltethetünk! —

Védendő állítványok.

1.

Nem az orvos, hanem a' természet gyógyít.

2.

A' természet sokszor meggyőzi nem csak a' betegséget, hanem még az orvos tudatlanságát is.

3.

A' természetben valóságos halál nincsen.

4.

Az egészséges anya, magzatját emlőiből táplálván, sem egészségében, sem szépségében nem szenved.

5.

Az egészségesek gyógyszerrel élván azért, hogy a' betegséget elkerüljék, rosszul cselekesznek.

6.

In syphilide sananda methodus perversa, maiora infert damna, quam syphilis ipsa.

7.

Cognitio temperamentorum tam medico, quam pedagogo summe necessaria est.

8.

Crescente gentis humanae mollitie, increscit quoque medicinae necessitas.

9.

Medicus practicus absque Theoria coecus.

10.

Medicinae perfectio religionis ministris multum in acceptis refert.

11.

Ophthalmoiater omnis, ne noceat, medicus sit.

12.

Sub extractione cataractae sectio semilunaris corneae, in inferiøre parte institui solita, sectioni in superiori parte instituendae, est praeferenda.

13.

Enthelminthorum origo per processum vegetativis dynamicum peculiariter alienatum optime explicatur secundum Cel. Bremser et Rudolphi.

